

ПРЯМЦІН В. Ю.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
інтелектуальної власності і приватного
права

*(Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»)*

ГРАЧОВА О. Ю.,

студентка IV курсу факультет соціології
і права

*(Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»)*

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.10>**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) поставив низку правових питань, пов'язаних із регулюванням та визначенням юридичної відповідальності за їх використання. Відсутність в Україні системного підходу до вирішення цих питань зумовлює необхідність комплексного дослідження проблем та перспектив розвитку цивільно-правової відповідальності за штучний інтелект.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей та прогалів правового регулювання цивільно-правової відповідальності за штучний інтелект в Україні, а також окресленні напрямів удосконалення законодавства з огляду на світовий досвід та сучасні реалії.

У статті проаналізовано чинне законодавство України, міжнародно-правові акти, доктринальні джерела, присвячені досліджуваній проблематиці. Використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-юридичний тощо.

Попри зростаючу популярність та поширення технологій ШІ, в Україні досі не вироблено єдиного підходу до розуміння їх правової природи та визначення цивільно-правової відповідальності за їх використання. Аналіз чинного законодавства та доктринальних джерел дозволив дійти висновку, що на сьогодні існують два основні підходи до вирішення цього питання – визнання ШІ суб'єктом цивільних прав («теорія суб'єкта») або об'єктом правовідносин («теорія об'єкта»).

Прибічники першого підходу пропонують наділити технології ШІ статусом «електронної особи» з відповідною право- та дієздатністю. Проте аналіз аргументів на користь цієї позиції свідчить про її суперечливість.

Натомість друга теорія, що розглядає ШІ як об'єкт цивільних прав, є більш обґрунтованою. Адже ШІ є результатом інтелектуальної діяльності людини, а отже його правове регулювання має здійснюватися у межах права інтелектуальної власності, ІТ-права тощо. Крім того, перспективним є застосування норм

про джерела підвищеної небезпеки та захист прав споживачів для регламентації цивільних відносин у сфері ШІ.

Водночас, незважаючи на переваги згаданого підходу, в Україні досі відсутнє комплексне законодавче врегулювання цих питань. Зокрема, не визначено поняття та ознаки ШІ, не закріплено засад його функціонування, чітких правил цивільно-правової відповідальності застосувачів тощо.

Дослідження засвідчило нагальну потребу систематизації цивільно-правового регулювання суспільних відносин у сфері штучного інтелекту в Україні з урахуванням світового досвіду. Вирішення окреслених проблем сприятиме безпечному впровадженню технологій ШІ та розвитку ІТ-галузі в умовах цифровізації.

Ключові слова: *цивільно-правова відповідальність, правовий статус штучного інтелекту, електронна особа, об'єкт права, цифрові технології.*

Pryamitsyn V. Yu., Grachova O. Yu. Civil liability for artificial intelligence: problems and prospects

The rapid development of artificial intelligence (AI) technologies has raised a number of legal issues related to the regulation and definition of legal liability for their use. The lack of a systematic approach to solving these issues in Ukraine necessitates a comprehensive study of the problems and prospects for the development of civil liability for artificial intelligence.

The purpose of the article is to clarify the peculiarities and gaps in the legal regulation of civil liability for artificial intelligence in Ukraine, as well as to outline areas for improving legislation in view of world experience and current realities.

The article analyzes the current legislation of Ukraine, international legal acts, doctrinal sources devoted to the researched issues. General scientific and special research methods were used: dialectical, systemic-structural, comparative legal, formal-legal and others.

Despite the growing popularity and distribution of AI technologies, Ukraine has not yet developed a unified approach to understanding their legal nature and determining civil liability for their use. The analysis of current legislation and doctrinal sources led to the conclusion that currently there are two main approaches to solving this issue – recognition of AI as a subject of civil rights («subject theory») or as an object of legal relations («object theory»).

Proponents of the first approach propose to grant AI technologies the status of «electronic person» with appropriate legal capacity and capability. However, the analysis of arguments in favor of this position shows its contradiction.

Instead, the second theory, which views AI as an object of civil rights, is more reasonable. Since AI is the result of human intellectual activity, its legal regulation should be carried out within the framework of intellectual property law, IT law, etc. In addition, it is promising to apply the rules on sources of increased danger and consumer protection to regulate civil relations in the field of AI.

At the same time, despite the advantages of this approach, Ukraine still lacks comprehensive legislative regulation of these issues. In particular, the concept and features of AI are not defined, the principles of its functioning are not fixed, clear rules of civil liability of users, etc.

The study revealed an urgent need to systematize civil law regulation of public relations in the field of artificial intelligence in Ukraine, taking into account world experience. Addressing these issues will facilitate the safe implementation of AI technologies and the development of the IT industry in the context of digitalization.

Key words: *civil liability, legal status of artificial intelligence, electronic person, object of law, digital technologies.*

Актуальність. У сучасному світі стрімких технологічних трансформацій штучний інтелект вже не лише визнана реальність, але й необхідна складова повсякденного життя. Зростання використання роботизованих систем в усіх сферах людської діяльності відзначається неупинним розвитком, викликаючи неабияке зацікавлення у питаннях цивільно-правової відповідальності за дії штучного інтелекту. Розміщення високоавтоматизованих систем в критичних сегментах суспільства, таких як медицина, транспорт та юридична сфера, нарощує необхідність ретельного вивчення юридичних аспектів, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту.

У контексті активного впровадження автоматизації та заміни людської праці роботами, вирішення питань цивільно-правової відповідальності за штучний інтелект стає критично важливим завданням. Здатність штучного інтелекту навчатися, виконувати обчислення без помилок, і безпомилково виконувати монотонні завдання, ставить на розгляд важливі питання юридичної природи. Багато країн уже активно застосовують штучний інтелект в найрізноманітніших галузях: автоматизований підрахунок голосів під час виборів, робота транспорту, нарахування заробітної плати, консультації з широкого спектру питань тощо. Поглиблене вивчення цієї проблематики стає необхідністю перед обличчям високих технологій, які не тільки прискорюють темпи розвитку суспільства, але й породжують нові юридичні виклики, на розв'язання яких науковці та практикуючі юристи зобов'язані відгукнутися.

Метою статті є аналіз та систематизація проблем та перспектив цивільно-правової відповідальності за штучний інтелект в українському правовому контексті. Стаття спрямована на визначення юридичного статусу штучного інтелекту, встановлення меж відповідальності за його дії та розроблення рекомендацій щодо створення ефективних правових механізмів в цьому контексті.

Об'єктом дослідження є вплив штучного інтелекту на цивільно-правову сферу в Україні.

Предметом дослідження є система цивільно-правової відповідальності за штучний інтелект у контексті українського правового простору.

Чимало правників та науковців вивчали феномен штучного інтелекту з точки зору його правової регламентації. Зокрема, питаннями правового регулювання штучного інтелекту та його місця в системі права займалися Р. Кало, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, М.В. Карчевський та інші дослідники. Їх інтерес до цієї тематики не випадковий, адже вона надзвичайно актуальна й торкається нашого майбутнього.

Що ж являє собою штучний інтелект? Передусім варто розпочати з визначення самого поняття «штучного інтелекту». Наразі існує чимало дефініцій цього терміну, проте жодна з них не є вичерпною та всеохоплюючою. Кожен дослідник пропонує власне трактування штучного інтелекту, яке розкриває ті чи інші його характеристики і особливості. Зокрема, Райан Кало розглядає штучний інтелект як «систему, яка робить можливим відтворення або автоматизацію завдань, які, зазвичай, вимагають інтелекту людини» [1].

У рекомендації ЄС 2019 року штучний інтелект визначено як «високорозвинені системи, здатні аналізувати ситуацію, приймати відносно автономні рішення для досягнення певних цілей» [2]. Такий підхід визнає важливість автономності та здатності систем до аналізу, але водночас залишає місце для різних тлумачень щодо конкретних завдань і відповідальності. Європейські документи хоч і містять ключові положення та принципи, проте, можуть не бути достатніми для вирішення нюансів, що виникають при застосуванні штучного інтелекту в різних сферах. Важливо враховувати динаміку розвитку технологій, оскільки їхні можливості та ризики постійно змінюються.

Щодо Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, визначення в цьому документі знову відображає складність технології, враховуючи її організовану сукупність інформаційних технологій та застосування наукових методів, зокрема «штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи,

а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [3]. Однак, тут також може виникнути питання щодо того, наскільки це визначення може враховувати етичні та правові аспекти, що стосуються штучного інтелекту.

На сучасному етапі розвитку інтелектуальних технологій, різноманітні дефініції, запропоновані різними дослідниками, надають неоднозначність і невизначеність самого об'єкта правового регулювання. Ці різні визначення вказують на різноманіття трактувань та підходів до розуміння штучного інтелекту в контексті правничої науки. Враховуючи цю різноманітність, важливо розробляти узгоджені визначення, які враховуватимуть технічні, правові та етичні аспекти цієї технології.

Визначення штучного інтелекту в нормативних актах та рекомендаціях, які виносяться на міжнародний та національний рівень, є важливим етапом у формуванні правового підходу до цієї технології. Однак, варто враховувати, що визначення цього складного терміну може викликати різноманітні інтерпретації, особливо в контексті різних країн та культур.

Наразі існує два підходи до розуміння правового статусу штучного інтелекту: як об'єкт права або як суб'єкт права. З точки зору розгляду штучного інтелекту як суб'єкту права, окремі дослідники пропонують увести зовсім новий термін – «електронна особа». Адже суспільні відносини швидко розвиваються, і новим об'єктом правовідносин стає електронна особа. Вона подібна до юридичної особи в плані досягнення певної мети на користь власників [4]. Проте наразі складно чітко визначити правовий статус електронної особи відповідно до норм приватного права.

Очевидно, що людина і робот не можуть мати однакової правосуб'єктності. Поняття «електронна особа», яке можна застосувати до штучного інтелекту більше схоже до поняття юридична особа, проте правосуб'єктність роботизованих механізмів обмежена, адже суб'єктами правовідносин є люди. Саме вони несуть відповідальність за негативні наслідки дій роботів. В Резолюції ЄС детально описано цивільно-правову відповідальність за негативні наслідки від використання робототехніки. Зазначено, що сам штучний інтелект не може нести відповідальності, якщо завдав шкоди. За шкоду відповідають виробники, власники чи користувачі.

Розрізняють повну та часткову відповідальність за діяльність штучного інтелекту. При повній особа, яка створила чи є власником робота, повністю відповідає за шкоду. Приклад – випадок з британською поштовою службою Post Office. Через помилку в програмній системі сотні людей були несправедливо засуджені. Це найбільша судова помилка в історії Великобританії [5].

Інший приклад – електрокари Tesla з розвинутим штучним інтелектом. Вони здатні самостійно рухатися дорогою, дотримуючись правил. Однак питання відповідальності за ДТП з їх участю досі не вирішено.

Активний неконтрольований розвиток штучного інтелекту може становити загрозу. Адже роботи створюють для власного відтворення і прийняття рішень. Ніхто не може передбачити помилки в їх програмах. Хоч штучний інтелект – це наше майбутнє, він має і негативну сторону. Тому крім визначення правового режиму його використання, треба вирішити питання відповідальності. Адже не зовсім справедливо надавати штучному інтелекту повну автономію та рівні права, а відповідальними робити людей.

Як зазначає О.В. Кохановська, сприйняття юридичною спільнотою та суспільством ідеї штучного інтелекту як суб'єкта права може мати непередбачувані наслідки. Це вказує на потребу належного регулювання відносин у цій сфері. Дослідниця наголошує, що пошук фахівців у галузі права має відбуватися постійно, враховуючи швидкість технічного прогресу [6]. Із думкою науковці ми погоджуємось та вважаємо її обґрунтованою. Необхідність належного регулювання відносин у цій сфері обумовлюється не тільки потенційними перевагами, але й ризиками, такими як проблеми конфіденційності, безпеки та етичні питання. Швидкий технічний прогрес у сфері штучного інтелекту вимагає постійного оновлення та адаптації правового підходу до нововведень.

Низка провідних ІТ-спеціалістів попереджають про загрози штучного інтелекту. Зокрема, Ілон Маск вважає, що ніхто не знає, до яких висновків можуть дійти машини. Наслідки неконтрольованого штучного інтелекту можуть бути страшнішими за ядерну зброю, адже почуття людей їм не властиві.

На користь теорії штучного інтелекту як об'єкта права свідчать такі аргументи: 1) це результат діяльності людини, щодо якого в неї виникають права та обов'язки; 2) за шкоду від штучного інтелекту мають відповідати його виробники чи власники, а не електронна особа; 3) це річ, якою власник може володіти, користуватися і розпоряджатися [6].

З цими аргументами можна погодитися, як-от, в Естонії прийнято зміни до законодавства, які регулюють взаємодію з роботами (щодо експлуатації робота-кур'єра) [7].

Оскільки штучний інтелект – це результат інтелектуальної діяльності людини, його правову природу доцільно розглядати через призму права інтелектуальної власності. Також можна застосувати норми про джерела підвищеної небезпеки та споживчого права для захисту прав споживачів штучного інтелекту.

Фахівці пропонують доповнити інформаційне законодавство нормами про відшкодування інформаційної шкоди, почавши з ЦК України. Також треба детальніше врегулювати питання відповідальності за шкоду від автономних роботів чи штучного інтелекту [8].

Науковці зауважують можливість визнання штучного інтелекту суб'єктом права – «електронною особистістю», що дозволить запобігти вчиненню ним злочинів. Проте такий підхід є спірним, адже надання деліктоздатності штучному інтелекту не зможе цього гарантувати.

Отже, розвиток цивільного законодавства у напрямку визнання штучного інтелекту суб'єктом є доволі суперечливим. Натомість, його правове регулювання має здійснюватися в межах права інтелектуальної власності, ІТ-права та інших галузей з метою належного захисту прав учасників відповідних відносин.

Висновок. У підсумку можна констатувати, що питання цивільно-правової відповідальності у сфері застосування технологій штучного інтелекту є надзвичайно актуальним та потребує комплексного вирішення з урахуванням світового досвіду. Попри наявність окремих законодавчих ініціатив, в Україні досі відсутнє системне регулювання цих правовідносин. Нагальними завданнями є закріплення принципів та стандартів його функціонування штучного інтелекту, законодавче визначення його правового статусу, встановлення чітких правил цивільно-правової відповідальності розробників, операторів та користувачів.

Перспективним є розвиток законодавства з урахуванням природи штучного інтелекту як об'єкта правовідносин та результату інтелектуальної діяльності людини. Особливу увагу слід приділити питанням захисту прав споживачів послуг штучного інтелекту та відшкодування можливої інформаційної чи майнової шкоди. Комплексне вдосконалення цивільного законодавства у цій площині сприятиме розвитку ІТ-галузі та суспільних відносин в умовах цифровізації.

Суттєва потреба у фахівцях у галузі права, які розуміють та відстоюють інтереси у сфері штучного інтелекту, відзначає необхідність систематичного пошуку кваліфікованих юристів, що сприятиме належному регулюванню цієї динамічної області. Такий підхід відображає практичну обґрунтованість та усвідомлення необхідності пристосування правових засад до нових реалій.

Список використаних джерел:

1. Calo R. Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3015350
2. European Parliament resolution of 12 February 2019 on a comprehensive European industrial policy on artificial intelligence and robotics (2018/2088(INI)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA8-2019-0081_EN.html
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>

4. Гринчук А. О. Штучний інтелект як об'єкт правового регулювання: поняття, види та ознаки. Журнал східноєвропейського права. 2019. № 70. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/hrynchuk_70.pdf

5. Стефанчук М. О. Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення. URL: <https://stefanchuk.com/wp-content/uploads/2022/12/Stefanchuk-M-dis-doctor.pdf>

6. Elon Musk argues unregulated AI may be the 'biggest risk we face as a civilization'. URL: <https://fortune.com/2016/06/03/tech-ceos-artificial-intelligence/>

7. Харитонов Є., Харитонова О. До проблеми цивільної правосуб'єктності роботів. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження: Матеріали другої наук.-практ. конф. Упоряд.: В.М. Фурашев, С.О. Дорогих. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. С. 42–46.

8. Милоненко Ю. В. Перспектива визнання штучного інтелекту як суб'єкта міжнародного права. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 125–127.

9. Кохановська О. В. Цивільно-правова відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за умов подальшого розвитку автономних роботів і штучного інтелекту. Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2019 р. / відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. С. 94–98.

